

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-85>

УДК 338.48:349.6:502.131.1(477)

Дубовіч Іон Андрійович

кандидат географічних наук,
спеціаліст з міжнародного права, професор,
професор кафедри економіки, туризму та рекреації,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3719-7957>

Василишин Христина Романівна

кандидатка економічних наук,
старша викладачка кафедри економіки, туризму та рекреації,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2881-233X>

Рожкович Олег Миколайович

аспірант,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2385-7327>

Дубовіч Мар'яна-Надія Іонівна

магістрантка,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5107-3216>

Ion Dubovich, Khrystyna Vasylyshyn, Oleh Rozhkovych

Ukrainian National Forestry University

Mariana-Nadiia Dubovich

Ivan Franko National University of Lviv

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ВИКЛИКИ Й СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ

FEATURES OF THE PRACTICAL IMPLEMENTATION OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT OF TOURISM AND RECREATION IN UKRAINE: CURRENT ECONOMIC AND LEGAL CHALLENGES AND STRATEGIC PROSPECTS

Анотація. Проаналізовано стан туризму і рекреації в Україні в умовах війни та визначено напрями впровадження концепції сталого розвитку. Показано наслідки воєнних дій для туристично-рекреаційної інфраструктури, природних ресурсів і туристичних потоків, зокрема руйнування об'єктів, обмеження доступу до територій та скорочення активності. Виявлено економіко-правові проблеми реалізації сталого розвитку, серед яких недосконале регулювання, відсутність стандартів і систем моніторингу, а також обмежена участь громад. Обґрунтовано потребу комплексного післявоєнного відновлення, гармонізації законодавства з міжнародними нормами, розвитку цифрових технологій, державно-приватного партнерства та екологічної модернізації. Визначено стратегічні напрями, здатні забезпечити формування конкурентоспроможного, екологічно відповідального й соціально орієнтованого туристично-рекреаційного сектору України.

Ключові слова: туризм і рекреація, сталий розвиток, туристично-рекреаційні ресурси, економіко-правове регулювання, територіальні громади, післявоєнне відновлення.

Summary. The article analyzes the current state of tourism and recreation development in Ukraine under the conditions of Russia's full-scale war against Ukraine, and identifies promising ways for the practical implementation of the concept of sustainable development in this sector. Special attention is paid to assessing the impact of military actions on tourism and recreational infrastructure, natural resources, and tourist flows, which includes

the destruction of facilities, restricted access to territories, degradation of natural and recreational resources, and a significant reduction in tourist activity. The current legislation in the field of tourism and recreation is analyzed, and the main economic and legal problems complicating the implementation of sustainable development principles are identified, including imperfect regulation of tourism and recreational activities, lack of clear sustainability standards, absence of monitoring systems for anthropogenic pressure on natural and cultural sites, as well as limited opportunities for local communities to participate in planning and managing tourism and recreational resources. It is emphasized that the recovery and development of the tourism and recreation sector in the post-war period require a comprehensive and systemic approach that combines social, economic, environmental, and legal aspects. Particularly important are the modernization of legislation in accordance with international standards and best EU practices, the development of mechanisms for certifying environmentally responsible activities, infrastructure modernization through the implementation of energy-efficient technologies, waste sorting and recycling, and the use of renewable energy sources. Equally important is the development of digital technologies in tourism and recreation. Attention is drawn to the need for active involvement of local communities in the planning and management of tourism and recreational resources, ensuring socio-economic benefits from tourism development, supporting small and medium-sized enterprises, and promoting rural, ecological, and cultural-educational tourism. The potential for public-private partnerships to stimulate investment in the tourism and recreation sector, develop national parks, eco-trails, and tourist clusters is also considered. Strategic directions for the development of tourism and recreation in Ukraine are outlined, capable of ensuring the formation of a competitive, environmentally responsible, and socially oriented tourism and recreation sector that aligns with the principles of sustainable development. The importance of harmonizing economic, social, and environmental interests is emphasized to ensure the long-term sustainability of the industry, increase the attractiveness of tourism and recreational destinations, restore natural and cultural-educational resources, and form a positive international image of Ukraine.

Keywords: tourism and recreation, sustainable development, tourist and recreational resources, economic and legal regulation, local communities, post-war recovery.

Постановка проблеми. У сучасних умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України, що триває з 24 лютого 2022 року, сфера туризму і рекреації в Україні зазнала суттєвих трансформацій і значних функціональних обмежень. Попри стратегічну важливість упровадження концепції сталого розвитку, її практична реалізація ускладнюється низкою системних бар'єрів. Воєнні дії призвели до масштабного руйнування туристичної інфраструктури, деградації природно-рекреаційних ресурсів, тимчасової втрати доступу до значних територій та істотного скорочення туристичних потоків. Сукупність цих чинників гальмує формування конкурентоспроможної та збалансованої у соціальному, економічному та екологічному вимірах системи туризму і рекреації, а також створює додаткові економіко-правові ризики щодо відновлення галузі.

Необхідно зазначити, що війна актуалізувала потреби у розробленні нових моделей відновлення сфери туризму і рекреації, що передбачають удосконалення механізмів економіко-правового регулювання. Серед важливих аспектів необхідно також врахувати роль місцевих громад у процесах управління, стимулювання розвитку внутрішнього й безпечного туризму і рекреації, інтеграція екологічних стандартів у відбудову, адаптація нормативно-правової бази до нових соціально-економічних та екологічних умов, а також створення сучасних систем оцінювання та мінімізації ризиків. Проте на сьогодні відсутні чіткі економіко-правові інструменти, які б забезпечували ефективне впровадження принципів сталого розвитку в умовах війни та майбутньої повоєнної відбудови, що суттєво ускладнює роз-

роблення дієвої державної політики та стратегічних напрямів розвитку галузі.

Отже, сьогодні виникає комплексна науково-практична проблема, що полягає у визначенні шляхів адаптації та ефективної реалізації концепції сталого розвитку туризму і рекреації з урахуванням економіко-правового регулювання в умовах воєнних викликів та подальшої відбудови. Її розв'язання потребує забезпечення балансу між економічними інтересами, правовими вимогами, безпекою, соціальною стійкістю та збереженням природних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти сталого розвитку туризму і рекреації відображено у працях українських і зарубіжних дослідників, серед яких І.П. Соловій [6], О.М. Адамовський [6], А.В. Лісовий [5], І.В. Єрко [4], Н.В. Павліха [7], А.Ю. Савчук [7], І.О. Цимбалюк [7], а також Birgit Steck [14], Martha Honey [13] та ін. Водночас, попри наявність певних теоретичних та методичних напрацювань, питання практичної імплементації концепції сталого розвитку туризму і рекреації в Україні, а також подолання актуальних економіко-правових викликів потребують удосконалення.

Існуючі дослідження не повною мірою враховують специфіку соціальних, екологічних та економіко-правових викликів, що постали перед сферою туризму і рекреації України в умовах воєнного стану. Це зумовлює потребу у проведенні комплексного аналізу зазначених проблем крізь призму практичної реалізації концепції сталого розвитку.

У контексті сучасних трансформацій особливого значення набуває міждисциплінарний еко-

номіко-правовий підхід, який дозволяє гармонізувати суспільні потреби, екологічні вимоги та економічні можливості, визначаючи стратегічні перспективні напрями розвитку туризму і рекреації в Україні.

Метою статті є визначення та обґрунтування концептуальних підходів та інструментів практичної реалізації концепції сталого розвитку у сфері туризму і рекреації в Україні, з урахуванням аналізу актуальних економіко-правових викликів, а також окреслення стратегічних напрямів, здатних забезпечити сталий розвиток туризму і рекреації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У законі України «Про туризм» (від 15 вересня 1995 року, № 324/95-ВР), зазначено, що «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності» [3]. Проте, аналіз змісту цього закону свідчить про те, що для забезпечення належних умов щодо розвитку туризму і рекреації, необхідно внести низку важливих змін, спрямованих на реалізацію концепції сталого розвитку туризму і рекреації в Україні. У Законі України «Про туризм» відсутні чіткі положення щодо сталого розвитку туризму і рекреації. У Законі зазначені лише загальні формулювання про екологічну безпеку, проте не визначено поняття та сутність сталого розвитку у цій сфері. Відповідно й не встановлено обов'язкові вимоги для туроператорів чи органів влади щодо впровадження принципів сталого розвитку. Іншим важливим аспектом є відсутність дієвих механізмів моніторингу соціального, екологічного та економічного впливу туризму і рекреації на довкілля, культурну спадщину та місцеві громади. Також бракує індикаторів і методик оцінювання, узгоджених із міжнародними стандартами, зокрема вимогами Глобальної ради зі сталого розвитку туризму (Global Sustainable Tourism Council, GSTC) та Всесвітньої туристичної організації ООН (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) [15]. У Законі відсутні вимоги щодо екологічної сертифікації та не передбачено стимулів для впровадження «зелених», «екологічних» стандартів, зокрема екологічної сертифікації готелів, енергоефективності, належного поводження з відходами, охорони довкілля тощо. Помітною є й слабка інтеграція інтересів територіальних громад – у чинному законодавстві майже не враховано їхню участь у процесі планування туризму і рекреації, не містяться механізми розподілу екологічних та економічних вигод на користь громад, а також інструменти збереження культурної спадщини та локальної ідентичності. Термінологічний апарат Закону потребує оновлення, оскільки він не враховує сучасні глобальні тенденції сталого розвитку туризму і рекреації, а також процеси циф-

рової трансформації та концепцію «smart tourism» («розумного туризму»). Окрім того, економіко-правове регулювання туристичної діяльності на природоохоронних територіях залишається недостатнім – у Законі відсутні чітко визначені правила та обмеження, а також механізми контролю відвідуваності чи запровадження квот та ін. Важливою прогалиною є й відсутність системи управління туристичними потоками, що ускладнює запобігання перенавантаженню туристичних локацій та не сприяє стратегічному плануванню інфраструктури з урахуванням соціо-еколого-економічної стійкості. Окрім того, Законом не врегульовані належні умови для впровадження принципів сталого розвитку в різних видах туризму, наприклад, таких як екологічний туризм, агротуризм чи сільський туризм, і не містить податкових або грантових механізмів підтримки відповідних ініціатив. Також відсутні вимоги щодо підготовки фахівців для сталого розвитку туризму і рекреації, що суперечить міжнародним практикам, де обов'язковими є навчання та підвищення кваліфікації у цьому напрямі.

Нарешті, Законом не передбачена чітка відповідальність за порушення принципів сталого розвитку, відсутній перелік відповідних правопорушень та не визначено штрафів чи санкцій за завдані туристичною діяльністю екологічні й культурні збитки.

Законодавство України у сфері туризму і рекреації, природокористування, культурної спадщини та регіонального розвитку залишається фрагментованим і часто не узгодженим за термінами, процедурами та компетенціями. Суттєвою перешкодою є недостатня імплементація норм ЄС, зокрема у частині екологічного права, охорони ландшафтів, оцінки впливу на довкілля, регулювання навантаження на рекреаційні території тощо. Окрім того, механізми державно-приватного партнерства, які могли б стимулювати реалізацію великих туристичних і рекреаційних проєктів, залишаються недостатньо ефективними та складними в процедурному оформленні. Це стримує розвиток сучасних туристичних кластерів, національних парків, екостежок та інфраструктури туристично-рекреаційного призначення.

Варто зазначити, що в нинішніх умовах повномасштабної війни Росії проти України розвиток туризму і рекреації значно ускладнюється. У сучасних умовах неможливо ефективно узгодити соціальні, екологічні та економіко-правові аспекти, що ускладнює реалізацію принципів сталого розвитку в цій сфері.

Війна Росії проти України завдала туризму і рекреації значних соціальних, екологічних та економічних збитків. Нині складно точно визначити їхній фактичний масштаб. На державному рівні у 2024 році була озвучена сума втрат у роз-

мірі 19,6 млрд доларів США [1], однак, на нашу думку, реальні цифри є значно більшими. Це пов'язано з руйнуванням природних туристично-рекреаційних об'єктів, масштабним мінуванням територій, погіршенням стану довкілля, знищенням інфраструктури, а також із втратою привабливості туристично-рекреаційних дестинацій і репутаційного потенціалу країни.

Туризм і рекреація України, як одна з найбільш динамічних галузей економіки, володіє значним потенціалом для стимулювання регіонального та національного розвитку, збільшення зайнятості і зміцнення культурно-пізнавальних зв'язків [5]. Водночас у сучасних умовах трансформаційної економіки, повномасштабної війни в Україні та зростаючої міжнародної конкуренції у сфері туризму і рекреації питання практичної реалізації концепції сталого розвитку стає надзвичайно актуальним. Україна сьогодні змушена переосмислювати традиційні підходи до управління туристично-рекреаційними ресурсами та адаптувати їх до принципів сталого туризму і рекреації [1; 6; 7], що передбачають гармонійне поєднання економічних вигод, екологічної безпеки, соціальної відповідальності та правового регулювання. Вважаємо, що сучасний підхід до сталого розвитку туризму і рекреації має ґрунтуватись на поєднанні

чотирьох основних компонентів: соціальний, екологічний, економічний та правовий. Для України ця сфера набуває особливої значущості, адже її природно-рекреаційний потенціал вирізняється значним різноманіттям – від гірських ландшафтів Карпат до унікальних поліських екосистем, степових територій, численних об'єктів природно-заповідного фонду тощо. Водночас повномасштабна війна, призвела до руйнування інфраструктури, екологічної загрози, істотного скорочення туристичних потоків (табл. 1 та рис. 1) [1; 8; 10; 11] та нерівномірного геопросторового розвитку, що формує додаткові, надзвичайно складні виклики для цієї галузі.

Багато туристично-рекреаційних ресурсів нині перебувають у зоні підвищеної небезпеки або мають обмежений доступ [1], що вимагає переосмислення чинних підходів до управління туризмом і рекреацією. Це включає розроблення безпечних та екологічно збалансованих маршрутів, а також удосконалення економіко-правових механізмів, здатних забезпечити сталий розвиток галузі в умовах кризових викликів повномасштабної війни.

Одним із ключових економічних викликів у сучасних умовах війни в Україні є дефіцит інвестицій, необхідних для оновлення та модер-

Таблиця 1 – Чисельність туристів в Україні (за період 2019–2025 рр.)

Рік	Кількість туристів	Коментар (події, що вплинули)
2025	понад 325 тис.	Війна, обмеження на поїздки
2024	понад 260 тис.	Війна, обмеження на поїздки
2023	понад 238 тис.	Війна, обмеження на поїздки
2022	понад 158 тис.	Початок повномасштабної війни
2021	4,3 млн	COVID-19
2020	3,3 млн	COVID-19
2019	13,6 млн	Порівняно стабільний рік

Джерело: [8; 10; 11]

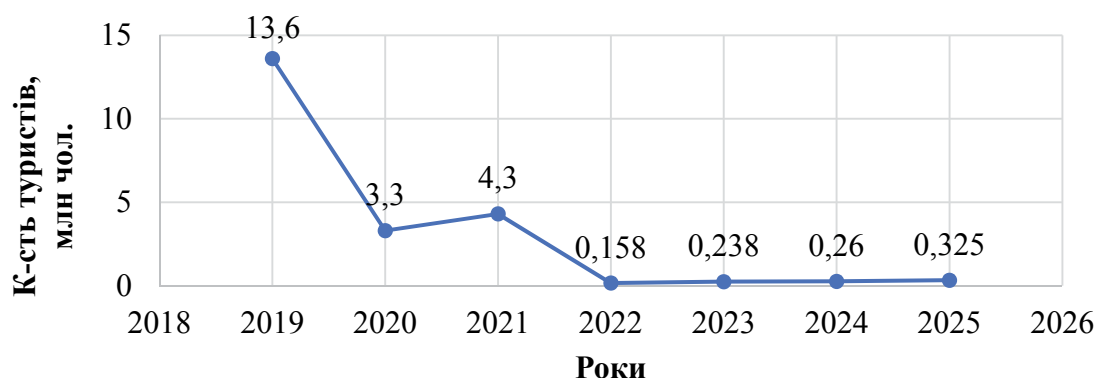

Рисунок 1 – Динаміка чисельності туристів в Україні, млн чол.

Джерело: складено на основі [8; 10; 11]

нізації туристично-рекреаційної інфраструктури. Через високий рівень ризиків приватні інвестори неохоче вкладають кошти в довгострокові проекти, тоді як державні програми підтримки не забезпечують необхідного системного фінансування. На багатьох територіях наявна інфраструктура потребує комплексного оновлення, запровадження енергоефективних рішень, покращення транспортної доступності та цифровізації послуг. Окрім того, нерівномірний регіональний розвиток спричиняє концентрацію туристичних потоків у кількох популярних DESTINACIYAX, що створює ризики надмірного навантаження на екосистеми, погіршення якості рекреаційних послуг і актуалізує потребу в диверсифікації туристичних продуктів відповідно до принципів сталого розвитку [2; 6; 7].

У практичному вимірі впровадження концепції сталого розвитку туризму і рекреації в Україні передбачає системні дії на державному, регіональному та локальному рівнях. Одним із ключових напрямів виступає екологічна модернізація туристично-рекреаційної інфраструктури. Йдеться про впровадження енергоефективних технологій у готельному господарстві, розвиток систем сортування та переробки відходів, використання відновлюваних джерел енергії, екологічну сертифікацію туристично-рекреаційних об'єктів відповідно до міжнародних стандартів та ін. Значення мають і природоохоронні заходи – створення екологічних маршрутів, інформаційних центрів, систем моніторингу антропогенного навантаження на природні об'єкти, а також розбудова мережі туристично-рекреаційних територій з контролюваною туристичною відвідуваністю [7; 9].

Особливої уваги потребує розвиток територіальних громад у межах туристично-рекреаційних DESTINACIYAX. Відповідно до принципів сталого розвитку, громади мають виступати ключовими учасниками туристично-рекреаційного процесу, отримуючи соціально-економічні вигоди від туристичних потоків. Це передбачає підтримку малого та середнього підприємництва, стимулювання розвитку сільського, екологічного та культурно-пізнавального туризму, ремісничих виробництв, гастрономічних ініціатив, а також залучення місцевих жителів до процесів планування та управління туристично-рекреаційними ресурсами. Формування локальних туристичних кластерів може забезпечити синергію між природними, культурними та економічними складовими розвитку територіальних громад.

Цифровізація є ще одним стратегічним напрямом, що сприяє переходу до моделі так званих «smart destinations» («розумних DESTINACIYAX»). Використання електронних квитків, онлайн-сервісів бронювання, цифрових карт, систем моніторингу відвідуваності, VR/AR-технологій

для популяризації культурних об'єктів створює нові можливості для сталого управління туристично-рекреаційними потоками. Це дає змогу зменшувати навантаження на популярні туристично-рекреаційні DESTINACIYAX, урізноманітнювати туристично-рекреаційні пропозиції та забезпечувати доступ до культурно-пізнавальних і природних ресурсів навіть у період обмеженої фізичної доступності.

Отже, стратегічні перспективи розвитку сталого туризму і рекреації в Україні передбачають, насамперед, гармонізацію економіко-правового регулювання відповідно до вимог ЄС, удосконалення системи управління природними та культурними ресурсами, розвиток механізмів державно-приватного партнерства, а також інтеграцію принципів сталості у регіональні та місцеві програми розвитку. До пріоритетних завдань належить оновлення Закону України «Про туризм», розроблення стандартів сталого брендингу туристично-рекреаційних DESTINACIYAX, створення ефективних інструментів контролю навантаження на екосистеми, удосконалення процедур оцінки впливу на довкілля та забезпечення участі громадськості в ухваленні рішень [7; 16]. У перспективі важливо активізувати міжнародне партнерство з країнами ЄС та світовими організаціями, що працюють у сфері сталого туризму і рекреації, з метою залучення інвестицій, обміну досвідом та реалізації спільних екологічних і культурно-пізнавальних проектів.

Отже, практична реалізація концепції сталого розвитку туризму і рекреації в Україні потребує комплексного підходу, який охоплює модернізацію економіко-правового регулювання, розвиток інституційної спроможності, стимулювання інновацій та цифрових технологій, підтримку територіальних громад і забезпечення екологічної рівноваги. В умовах післявоєнного відновлення сталий туризм і рекреація може стати одним із ключових механізмів відбудови економіки, формування позитивного міжнародного іміджу та зміцнення соціальної стійкості держави. Реалізація цих стратегічних напрямів сприятиме формуванню конкурентоспроможного, екологічно відповідального та соціально орієнтованого туристично-рекреаційного сектору, що відповідатиме принципам довгострокового та сталого розвитку України.

Проаналізувавши сучасні проблеми розвитку туризму і рекреації в Україні в умовах повномасштабної війни Росії проти України, можемо визначити сильні та слабкі сторони, потенційні можливості та загрози на основі виконання SWOT-аналізу (табл. 2).

З проведеного SWOT-аналізу випливає, що в Україні існують передумови для сталого розвитку туризму і рекреації, проте наразі цей процес стримується недосконалим економічно-право-

Таблиця 2 – SWOT-аналіз розвитку туризму і рекреації в Україні

Сильні сторони	Слабкі сторони
- Значний природно-рекреаційний потенціал. - Багата культурна та історична спадщина. - Туризм проголошено пріоритетною сферою державної політики. - Високий потенціал для розвитку екологічного, сільського та культурно-пізнавального туризму. - Активний розвиток цифровізації	- Недосконалість економіко-правового регулювання. - Відсутність механізмів моніторингу соціального, екологічного та економічного впливу. - Низька інтеграція екологічних стандартів. - Слабка участь територіальних громад у плануванні туризму і рекреації. - Фрагментованість законодавства – низький рівень узгодженості між законами про туризм і рекреація, природокористування, культурна спадщина та регіональний розвиток. - Недосконалі системи управління туристично-рекреаційними потоками. - Недостатня інституційна спроможність, зокрема державно-приватного партнерства та підготовки кадрів у сфері сталого туризму і рекреації. - Нерівномірно розвинена туристично-рекреаційна інфраструктура
Можливості	Загрози
- Гармонізація законодавства України з стандартами ЄС. - Відновлення туристично-рекреаційної інфраструктури після війни. - Розвиток екологічного, сільського та культурно-пізнавального туризму. - Розвиток локальних туристично-рекреаційних кластерів. - Залучення міжнародних грантів, інвестицій, технічної допомоги. - Цифрова трансформація туристично-рекреаційних дестинацій. - Створення нових брендів сталих туристично-рекреаційних дестинацій, зокрема формування позитивного міжнародного іміджу України через сталий розвиток туризму і рекреації після війни	- Військова агресія Росії та тривалі бойові дії – руйнування інфраструктури, природних туристично-рекреаційних об'єктів, мінування територій, а також втрата привабливості туристично-рекреаційних дестинацій і репутаційні ризики країни. - Екологічні та техногенні ризики – забруднення довкілля, деградація природних екосистем, ризики перенавантаження окремих місць тощо. - Нерівномірний геопросторовий розвиток і депопуляція регіонів – концентрація туристичних потоків у кількох туристично-рекреаційних дестинаціях. - Високі інвестиційні ризики – низька привабливість для приватного капіталу та недостатність державних програм фінансування для туризму і рекреації. - Міжнародна конкуренція у сфері сталого туризму і рекреації – неузгодженість українського законодавства зі стандартами ЄС зменшує конкурентоспроможність. - Можливі бар'єри у реформуванні економіко-правового регулювання – повільна імплементація стандартів ЄС

Джерело: розроблено авторами на основі [2; 4–7; 12]

вим регулюванням, низьким рівнем інституційної спроможності, відсутністю стандартів сталості та руйнівними наслідками війни.

Водночас Україна має унікальний шанс післявоєнного відновлення галузі на засадах сталості, інтегрувавши екологічні та управлінські стандарти ЄС, розвиваючи цифровізацію, екологічний, сільський та культурно-пізнавальний туризм, природоохоронні практики й туристично-рекреаційну інфраструктуру.

Висновки. Проведений економіко-правовий, соціальний та екологічний аналіз розвитку туризму і рекреації в Україні свідчить про наявність комплексних проблем, що перешкоджають реалізації принципів сталого розвитку в цій сфері. Передусім це стосується чинного Закону України «Про туризм», який потребує суттєвих змін. У його положеннях не передбачено регулювання сталого розвитку туризму і рекреації, зокрема

відсутні механізми контролю антропогенного навантаження на туристично-рекреаційні об'єкти й система показників оцінювання, гармонізована з міжнародними стандартами GSTC та UNWTO.

Суттєвою прогалиною законодавчого регулювання є також відсутність вимог щодо екологічної сертифікації туристичних послуг, інструментів регулювання туристичних потоків, чітких правил провадження діяльності на природоохоронних територіях і механізмів відповідальності за порушення принципів сталого розвитку. Це значно ускладнює інтеграцію екологічної складової у практику туристично-рекреаційної діяльності та знижує її довгострокову конкурентоспроможність.

Особливого акценту потребує роль територіальних громад, яка на сьогодні залишається недостатньо врахованою. Відсутність законодавчо закріплених механізмів участі громад у страте-

гічному плануванні розвитку туризму, управлінні природними ресурсами та збереженні культурної спадщини обмежує можливості формування локально орієнтованих і соціально відповідальних туристично-рекреаційних моделей.

Додатковим чинником, що загострив наявні проблеми стала повномасштабна війна Російської Федерації проти України, яка спричинила значні соціальні, економічні та екологічні втрати для сфери туризму і рекреації, зокрема руйнування інфраструктури, забруднення й мінування територій, втрату туристичної привабливості багатьох DESTINACIЙ та репутаційного потенціалу країни на міжнародному ринку.

У цих умовах особливо гостро відчувається нестача інвестицій і значна регіональна диспропорція розвитку туризму і рекреації. Високі безпекові та економічні ризики стримують залучення приватного капіталу, тоді як туристичні потоки концентруються в обмеженій кількості DESTINACIЙ, що призводить до надмірного навантаження на екосистеми та інфраструктуру.

Таким чином, сталий розвиток туризму і рекреації в Україні можливий лише за умови комплексних і системних змін. Вони мають включати

гармонізацію законодавства зі стандартами Європейського Союзу, розвиток державно-приватного партнерства, впровадження цифрових технологій у межах концепції «розумного туризму», еколого-економічної модернізації туристично-рекреаційної інфраструктури, а також активне залучення територіальних громад і підтримку малого бізнесу. Вони мають передбачати гармонізацію законодавства зі стандартами Європейського Союзу, розвиток державно-приватного партнерства, впровадження цифрових технологій у межах концепції «розумного туризму», еколого-економічну модернізацію туристично-рекреаційної інфраструктури, а також активне залучення територіальних громад і підтримку малого бізнесу.

Водночас після завершення повномасштабної війни Україна матиме унікальну можливість переосмислити модель розвитку туризму і рекреації. Його формування на засадах сталого розвитку дозволить не лише відновити галузь, а й сприятиме розвитку екологічного, сільського та культурно-пізнавального туризму, підвищенню ефективності управління природними ресурсами та впровадженню європейських стандартів якості й безпеки.

Список використаних джерел:

1. Внаслідок війни втрати у секторі культури та туризму становили \$19,5 мільярда. URL: <https://surl.li/awcofi> (дата звернення: 14.11.2025).
2. Дубовіч І.А., Аніщенко А.П., Юрків Н.М., Волковська Ю.І., Мацько Р.Б., Рожкович О.М., Дубовіч М.-Н.І., Пилип'як О.В. Сучасні теоретико-методичні та економіко-правові проблеми імплементації концепції сталого розвитку туризму і рекреації в Україні. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2024. Випуск 27. С. 139–149. DOI: <https://doi.org/10.15421/412421>
3. Закон України «Про туризм» (від 15.09.1995 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2025).
4. Єрко І.В. Сталий та безпечний розвиток туризму як один з критеріїв трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 29. С. 7–13.
5. Лісовий А. В., Н.І. Турчик. Розвиток туристичного потенціалу України: світовий досвід та вітчизняні реалії. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2020. Серія Економічні науки. № 4 (149). С. 27–38.
6. Соловій І.П., Адамовський О.М., Дубовіч І.А. Сталий туризм: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79>
7. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Анастасія Юріївна Савчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20754/1/tyruzsm_2022.pdf
8. Стало відомо, скільки туристів відвідали Україну у 2021 році. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/stalovidomo-skilki-turistiv-vidvidali-ukrajinu-u-2021-roci-novini-11677678.html> (дата звернення: 10.11.2025)
9. Стратегії сталого розвитку в туризмі та готельно-ресторанному бізнесі: можливості і проблеми запровадження в Україні : кол. монографія / за ред. д-ра іст. наук, проф. Чепурди Г. М.; Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси : ЧДТУ, 2021. 189 с.
10. У 2019 році іноземні туристи залишили в Україні \$1,4 мільярда. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/06/01/46399442/> (дата звернення: 14.11.2025)
11. Туристичний потік зріс на 70% попри подорожчання путівок: куди українці їздили у відпустки. URL: <https://delo.ua/news/turistichniy-potik-zris-na-70-popri-podorozhchannya-putivok-kudi-ukrayinci-yizdili-u-vidpustki-452456/> (дата звернення: 14.11.2025).
12. Хаустова В.Є., Горбатова Є.Ф. Проблеми розвитку туристичної галузі в Україні. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2010-2_0-pages-28_33.pdf (дата звернення: 11.11.2025).
13. Birgit Steck. Sustainable Tourism as a Development Option. Practical Guide for Local Planners, Developers and Decision Makers. Eschborn: Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, 1999. URL: <https://www.meso-nrw.de/toolkit/Downloads/csd-7.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).

14. Martha Honey. *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* (Second ed.). Washington DC: Island Press, 2008. URL: <https://islandpress.org/books/ecotourism-and-sustainable-development-second-edition#desc> (дата звернення: 14.11.2025).

15. The GSTC Standards and the UN SDGs. URL: <https://www.gstc.org/gstc-criteria/gstc-and-sdgs/> (дата звернення: 14.11.2025)

16. Shcherbakova, Nadiia A. State and Trends of Sustainable Development of Tourism in Ukraine and the World. *Journal of Environmental Management and Tourism*, [S.l.], v. 9, no. 8, pp. 1712–1724, apr. 2019. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v9.8\(32\).10](https://doi.org/10.14505/jemt.v9.8(32).10) (дата звернення: 14.11.2025).

References:

1. Vnaslidok viiny vtraty u sektori kultury ta turyzmu stanovyly \$19,5 miliarda [As a result of the war, losses in the culture and tourism sector amounted to \$19.5 billion]. Available at: <https://surl.li/awcofi> (in Ukrainian)

2. Dubovich, I. A., Anishchenko, A. P., Yurkiv, N. M., Volkovska, Yu. I., Matsko, R. B., Rozhkovych, O. M., Dubovich, M.-N. I., & Pylypiak, O. V. (2024). Suchasni teoretyko-metodychni ta ekonomiko-pravovi problemy implementatsii kontseptsii staloho rozvytku turyzmu i rekreatsii v Ukraini [Modern theoretical-methodological and economic-legal problems of implementing the concept of sustainable development of tourism and recreation in Ukraine]. *Naukovi pratsi Lisivnychoi akademii nauk Ukrainy*, no. 27, pp. 139–149. DOI: <https://doi.org/10.15421/412421> (in Ukrainian)

3. Pro turyzm: Zakon Ukrainy vid 15.09.95 № 325/95 [About tourism : Law of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/324/95-%D0%B2%D1%80> (in Ukrainian)

4. Yerko, I. V. (2023). Stalyi ta bezpechnyi rozvytok turyzmu yak odyn z kryteriiv transformatsii konkurentnoho potentsialu sub'iektiv turystychnoi industrii [Sustainable and safe development of tourism as one of the criteria for transforming the competitive potential of tourist industry subjects]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, no. 29, pp. 7–13. Available at: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/603/585> (in Ukrainian)

5. Lisovyi, A. V., & Turchyk, N. I. (2020). Rozvytok turystychnoho potentsialu Ukrainy: svitovyi dosvid ta vitchyzniani realii [Enhancing tourism potential of Ukraine: world's best practice and domestic realia]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu. Seriya Ekonomichni nauky*, no. 4(149), pp. 27–38. (in Ukrainian)

6. Soloviy, I. P., Adamovs'kyi, O. M., Dubovich, I. A. (2023). Stalyi turyzm: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Sustainable tourism: current state and development prospects in Ukraine]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-79> (in Ukrainian)

7. Pavlikha, N. V., Tsybaliuk, I. O., & Savchuk, A. Yu. (2022). *Stalyi rozvytok turyzmu ta rekreatsii: suchasni vyklyky u perspektyvy dlia Ukrainy: monohrafiia* [Sustainable development of tourism and recreation: current challenges and prospects for Ukraine : monograph]. Luts'k: Vezha-Druk. Available at: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20754/1/tyrurz_2022.pdf (in Ukrainian)

8. Stalo vidomo, skil'ky turystiv vidvidaly Ukrainu u 2021 rotsi [It became known how many tourists visited Ukraine in 2021]. Available at: <https://www.unian.ua/tourism/news/stalo-vidomo-skilki-turistiv-vidvidali-ukrajinu-u-2021-roci> (in Ukrainian)

9. Chepurda, H. M. (Ed.). (2021). *Strategii staloho rozvytku v turyzmi ta hotelno-restorannomu biznesi: mozhlyvosti i problemy zaprovadzhennia v Ukraini: kolektyvna monohrafiia* [Sustainable development strategies in tourism and hotel and restaurant business: opportunities and problems of implementation in Ukraine : monograph]. Cherkasy: ChDTU. (in Ukrainian)

10. U 2019 rotsi inozemni turysty zalyshyly v Ukraini \$1,4 miliarda. (2020, June 1) [Foreign tourists left \$1,4 billion in Ukraine in 2019]. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2020/06/01/46399442/> (in Ukrainian)

11. Turystychnyi potik zris na 70% popry podorozhchannia putivok: kudy ukraintsi yizdyly u vidpustky [Tourist flow increased by 70% despite the increase in the price of vacation packages: where did Ukrainians go on vacation?]. Available at: <https://delo.ua/news/turistichniy-potik-zris-na-70-popri-podorozhchannya-putivok-kudy-ukrayinci-yizdili-u-vidpustki-452456> (in Ukrainian)

12. Khaustova, V. Ye., & Horbatova, Ye. F. (2010). Problemy rozvytku turystychnoi haluzi v Ukraini [Problems of development of the tourism industry in Ukraine]. Available at: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2010-2_0-pages-28_33.pdf (in Ukrainian)

13. Steck, B. (1999). Sustainable tourism as a development option. Practical guide for local planners, developers and decision makers. Federal Ministry for Economic Cooperation and Development. Available at: <https://www.meso-nrw.de/toolkit/Downloads/csd-7.pdf>

14. Honey, M. (2008). *Ecotourism and sustainable development: Who owns paradise?* (2nd ed.). Island Press. Available at: <https://islandpress.org/books/ecotourism-and-sustainable-development-second-edition#desc>

15. Global Sustainable Tourism Council. The GSTC standards and the UN SDGs. Available at: <https://www.gstc.org/gstc-criteria/gstc-and-sdgs/>

16. Shcherbakova, N. A. (2019). State and trends of sustainable development of tourism in Ukraine and the world. *Journal of Environmental Management and Tourism*, no. 9 (8), pp. 1712–1724. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v9.8\(32\).10](https://doi.org/10.14505/jemt.v9.8(32).10)

Стаття надійшла до редакції 10.12.2025